

Informe INSOCAT

per a la millora de l'acció social

Indicadors socials a Catalunya en relació al context estatal i europeu

Núm. 2 | DESIGUALTATS I POBRESA EN UN ENTORN DE CRISI

10 ANYS
SUMANT!

entitats
catalanes
d'acció
social

VERSIÓ REDUÏDA

Podeu consultar l'informe complet a
www.acciosocial.org/insocat-num2-juliol2013

Amb la col·laboració d'Arnau Comas | Empíric | info@empiric.cat

JULIOL 2013
www.acciosocial.org

Introducció	3
Metodologia: la tria dels indicadors	3
Definicions i anàlisi	3
1. Pobresa i exclusió	4
1.1. Taxa de risc a la pobresa	4
1.2. Taxa AROPE	5
1.3. Profunditat del risc a la pobresa	7
2. Treball i atur. Atur de llarga durada	8
3. Educació. Abandonament prematur dels estudis	9
4. Habitatge. Desnonaments	10
5. Renda, ingressos i desigualtats	11
5.1. Renda Familiar Disponible Bruta a la província de Barcelona	11
6. Protecció social. Renda Mínima d'Inserció	13

ECAS és una federació d'Entitats Catalanes d'Acció Social que agrupa 90 organitzacions sense afany de lucre que atenen 795.000 persones l'any. L'atenció directa que presten les organitzacions membres d'ECAS i la tasca de la pròpia federació per vertebrar el sector es fonamenten en la voluntat de transformar la societat per fer-la més justa i igualitària. En la nostra tasca diària prioritzem l'atenció a col·lectius en situació o risc d'exclusió per tal que els drets de totes les persones es facin efectius i possibilitin l'exercici de la plena ciutadania.

Podeu consultar l'informe complet a
www.acciosocial.org/insocat-num2-juliol2013

Introducció

Tal i com intuïtivament és senzill percebre, la pobresa i l'exclusió social al nostre país estan creixent de manera accentuada. Malgrat l'evident empobriment d'amplis sectors de població i l'enduriment de les condicions de vida dels col·lectius tradicionalment més vulnerables, els indicadors que s'han estat utilitzant els darrers anys per analitzar les situacions de pobresa i exclusió social no acaben de reflectir-ho i mostren símptomes d'un cert esgotament. Mentre que la realitat està superant de llarg les pitjors expectatives —especialment als països del sud d'Europa— la taxa de risc a la pobresa manifesta un paradoxal descens el 2011 (últimes dades que es disposen). Es tracta d'un indicador relatiu, de manera que l'evolució de la taxa depèn de l'evolució del conjunt de la societat: si el conjunt de la societat empobreix però les diferències internes es mantenen, la taxa es pot estabilitzar i fins i tot descendir malgrat l'empobriment sigui evident. Aquest informe posa de manifest dos fenòmens que podrien resumir l'evolució de la pobresa i les desigualtats socials a Catalunya el darrer any: una agudització de les situacions d'extrema pobresa —empitjoren les seves condicions de vida— i un descens generalitzat de la qualitat de vida entre les anomenades «classes mitjanes».

La federació d'Entitats Catalanes d'Acció Social (ECAS) publica aquest recull d'indicadors amb la intenció fonamental de posar al servei de les entitats membres, el tercer sector i tots els agents interessats un document amb informació seleccionada que ens permeti actuar partint del coneixement de la realitat socioeconòmica en què ens trobem.

Metodologia: la tria dels indicadors

La Cimera de Lisboa celebrada l'any 2000 va ser la primera que, a escala europea, va marcar uns objectius polítics comuns de lluita per a la inclusió social, i va sorgir així la necessitat de comptar amb una sèrie d'indicadors de pobresa i exclusió social que permetés comparar Estats i territoris. El Subgrup d'Indicadors (ISG) del Comitè de Protecció

Social va ser l'encarregat de desenvolupar aquesta tasca: definir els indicadors i les eines necessàries per poder comparar els resultats de les polítiques estatals en funció dels objectius comuns. Un procés de debat i consens entre acadèmics, polítics i agents de la societat civil que va acabar establint un grup d'indicadors clau que tots els estats havien de plasmar als seus Plans Nacionals per a la Inclusió.

Malgrat que l'etapa de l'Estratègia de Lisboa ja ha finalitzat —actualment estem en la d'Europa 2020—, entenem que tot aquell esforç segueix sent vàlid. De fet, l'eina principal per a l'estudi dels processos d'exclusió social i les situacions de pobresa —l'Enquesta de Condicions de Vida, consensuada a escala europea— segueix viva i és utilitzada pels investigadors especialitzats en aquest àmbit.

És per això que a l'hora d'utilitzar un grup d'indicadors per a aquest informe hem optat per posar en valor aquest esforç col·lectiu. El conjunt de dades que presentem a continuació graviten a l'entorn d'aquest consens europeu. L'informe detalla els resultats de l'última versió dels *Indicadors de Laeken* disponibles en l'àmbit català i els complementa amb altres indicadors que poden aportar llum a aquesta aproximació a la realitat de la pobresa i l'exclusió al nostre país en l'actual context de crisi econòmica i social. Aquesta edició de l'INSOCAT inclou les variables de nacionalitat i territori, que permeten donar llum a les especificitats d'alguns col·lectius.

Per què aquests indicadors?

- Perquè hi ha consens en l'àmbit europeu
- Perquè són comparables a escala europea
- Perquè, dels que compleixen els dos requisits anteriors, són els disponibles per a Catalunya.

Definicions i anàlisi

Cadascun dels epígrafs de l'informe s'obre amb una definició del concepte i es tanca amb un anàlisi de les dades corresponents a cada punt. La majoria de les definicions estan basades en les de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), adaptades a un llenguatge més entenedor en la mesura del possible.

1. Pobresa i exclusió

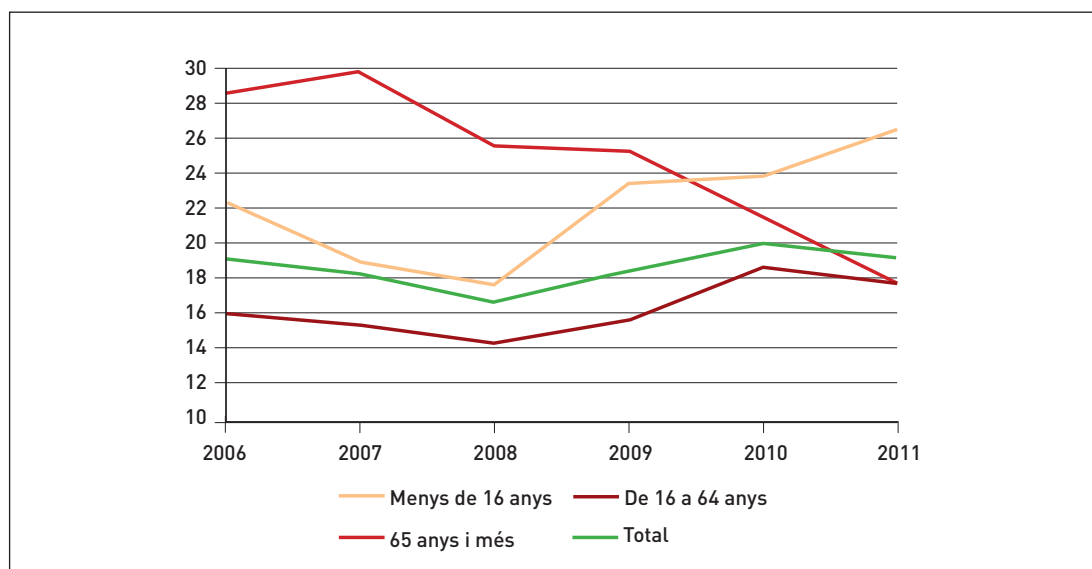
1.1. Taxa de risc a la pobresa

Definició: Percentatge de persones que viuen en llars amb una Renda Disponible Equivalent inferior al 60% dels ingressos medians corresponents al tipus de llar. L'equivalència es construeix sobre la base dels índexs de l'OCDE modificats.

Anàlisi:

- El 2011 es va produir un lleuger descens de la taxa de risc a la pobresa. Les persones més afectades per la pobresa continuen sent les dones joves, amb una marcada tendència d'agudització de les diferències.
- S'accentua la tendència de descens de la taxa de risc a la pobresa entre les persones de major edat i d'augment entre les persones de menys de 16 anys. Les persones de més de 65 anys presenten el 2011 una taxa quatre punts inferior a la del 2010 mentre que la de les persones de menys de 16 anys augmenta tres punts, situant-se en un 26,4%.
- El llindar de risc a la pobresa disminueix. És a dir que donat l'empobriment del conjunt de la societat, ser considerat pobre és cada vegada més «car».

Gràfica 1. Evolució de la taxa de risc a la pobresa a Catalunya per edats

Font: Idescat. EU-SILC 2011

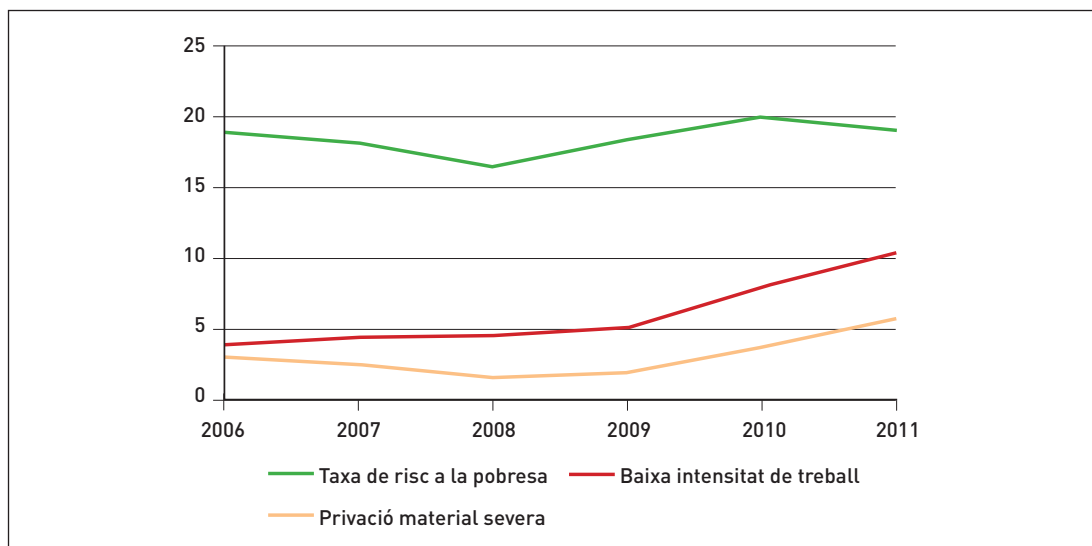
1.2. Taxa AROPE

Definició: La taxa AROPE (acrònim de l'anglès *At-risk-of poverty and exclusion*) és un indicador sintètic que té en compte altres tres indicadors: la població que viu sota el llindar de pobresa (persones que viuen en llars amb una renda inferior al 60% de la mitjana de la renda nacional), la població afectada per una privació material severa (no poden permetre's el pagament de quatre dels següents nou ítems: hipoteca, lloguer o pagaments a termini; manteniment de l'habitatge a una temperatura adequada; una setmana de vacances l'any; un àpat amb carn, pollastre o peix cada dos dies; tel·lèfon; televisió; rentadora; cotxe; despeses imprevistes) i la població amb baixa intensitat de treball per llar (nombre de mesos treballats durant l'any per part de tots els membres de la llar en edat laboral en relació als mesos que teòricament podrien treballar; una intensitat de treball igual o inferior a 0,20 es considera baixa).

Anàlisi:

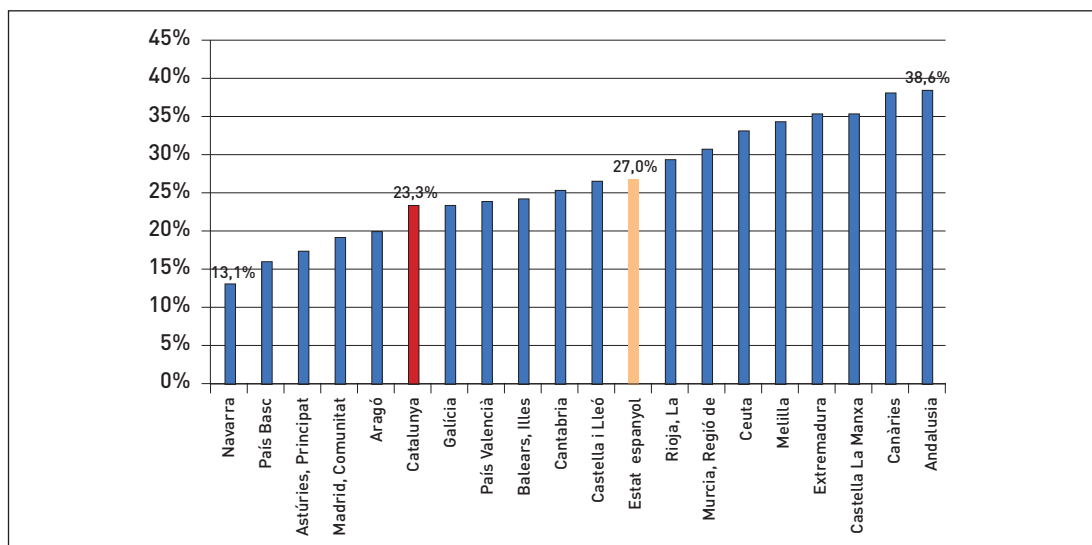
- La taxa AROPE permet valorar les situacions de pobresa i exclusió social més enllà la taxa de risc a la pobresa —que es mesura en relació al conjunt de la societat— i tenint en compte altres indicadors clau per comprendre'n l'augment o disminució. Tot i la reducció de la taxa de risc a la pobresa durant el 2011, els altres dos components de la taxa AROPE —privació material severa i baixa intensitat en el treball per llar— presenten un clar augment.
- La taxa AROPE a Catalunya és sensiblement més baixa que la mitjana de l'Estat espanyol malgrat que la diferència s'ha reduït substancialment en els darrers tres anys (de set a quatre punts de diferència). Les comunitats autònomes majors situacions de pobresa i exclusió social són Canàries, Andalusia, Castella la Manxa i Extremadura.

Gràfica 2. Evolució dels components de l'exclusió social (Taxa AROPE). 2006-2011

Font: Idescat. EU-SILC 2011

Gràfica 3. Taxa AROPE per comunitats autònomes

Font: Idescat. EU-SILC 2011

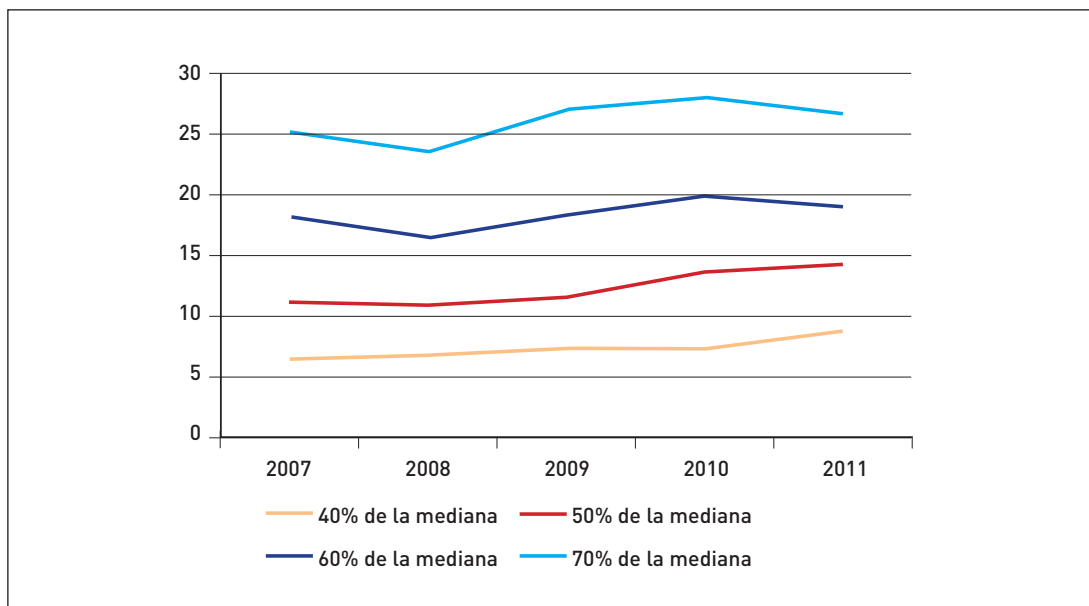
1.3. Profunditat del risc a la pobresa

Definició: Percentatge de persones que viuen en llars amb una Renda total Disponible Equivalent inferior al 40%, el 50% i el 70% de la mediana de la Renda nacional Disponible Equivalent per a aquella llar. L'objectiu d'aquest indicador és mesurar el grau de sensibilitat de la taxa de risc a la pobresa, posant-la en relació amb altres indicadors propers i permetent una major aproximació a la mesura de la pobresa i la pobresa extrema. El llindar definit per a mesurar la taxa és del 60% i aquest indicador cerca els llindars contigus (70, 50 i 40%) de tal manera que és possible veure com afecten petits canvis en la variació de la renda.

Anàlisi:

- S'accentuen les diferències entre les persones que pateixen situacions de pobresa. Incrementa el volum de persones que pateixen una carència d'ingressos severa (40% de la mediana) i es produeix un descens generalitzat però més compacte de la resta de la societat —tal i com constaten diversos indicadors—, cosa que explicaria la reducció de les tasques de risc a la pobresa en els llindars del 60 i el 70% el darrer any.
- Un volum cada vegada més important de la població pobra és cada vegada més lluny de la mediana (40% i 50%). Tant sols hi ha una millora relativa entre aquells en situació de risc però que estan més a prop de sortir-ne (60% i 70%). El que podria estar passant és que aquells que estan justament a sobre seu també haguessin empitjorat prou com per maquillar la seva situació relativa.

Gràfica 4. Dispersió al voltant dels llindars de risc a la pobresa a Catalunya. 2011

Font: Idescat. EU-SILC 2011

2. Treball i atur.

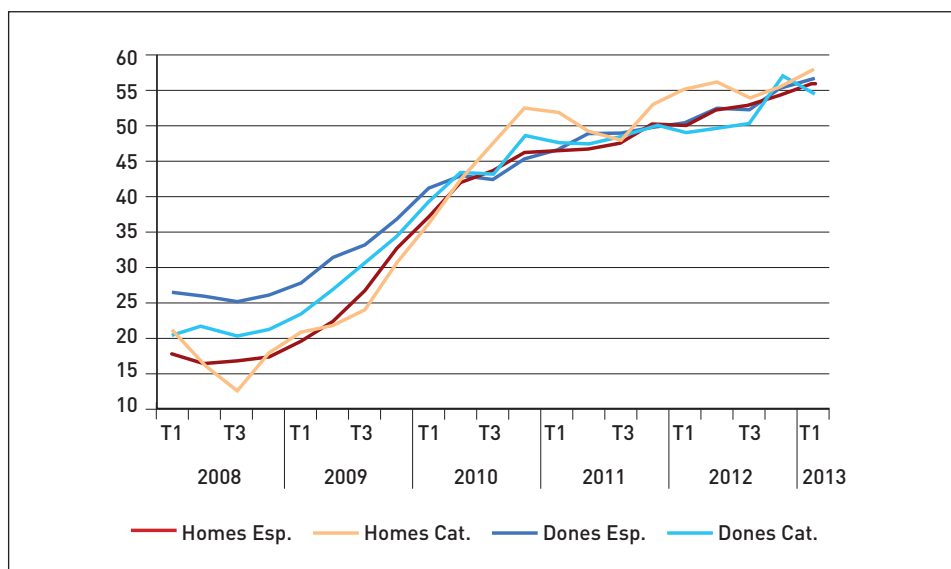
Atur de llarga durada

Definició: Percentatge d'aturats que porten un any o més en situació d'atur en relació a la població activa total. Població total en atur de llarga durada (≥ 12 mesos d'atur; segons definició de l'OIT) com a proporció de la població activa total (15 anys o més).

Anàlisi:

- Les taxes d'atur de llarga durada són un dels millors indicadors al nostre abast per poder analitzar les entrades i sortides a situacions més estables d'exclusió i exclusió severa. L'atur de llarga durada va augmentar de manera molt considerable entre el 2009 i el 2010, sobretot a causa del gruix de persones que es van quedar sense feina als inicis de la crisi (anys 2007 i 2008).
- Des de principis de 2011 fins a l'actualitat, l'atur de llarga durada segueix augmentant a un ritme més moderat. Al primer trimestre de 2013, les persones que fa més d'un any que busquen feina ja suposen més de la meitat del total de persones en recerca de feina. La pujada més abrupta en la comparativa Catalunya – Estat espanyol es dona en els homes catalans, que han passat de menys d'un 15% d'atur a finals de 2008 a gairebé un 60% el primer trimestre de 2013.

Gràfica 5. Evolució de la taxa d'atur de llarga durada, en relació a la taxa global d'atur, per sexes. Comparativa Catalunya-Estat espanyol. 2008 - 2013

Font: Idescat - EPA (Enquesta de Població Activa) - *dades aproximatives

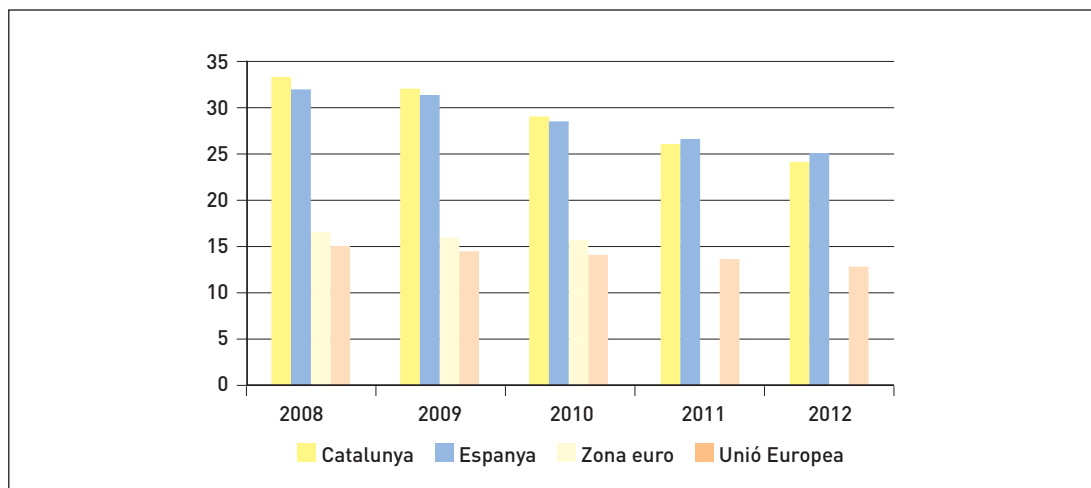
3. Educació. Abandonament prematur dels estudis

Definició: Proporció de persones amb un nivell d'educació o formació assolit de 0, 1 o 2 segons la Classificació Estàndard Internacional de 1997 d'Educació, i que no han rebut educació o formació durant les quatre setmanes precedents a l'enquesta.

Anàlisi:

- Catalunya ha reduït cinc punts en cinc anys en percentatge d'abandonament escolar. La taxa d'abandonament escolar segueix doblant però la mitjana europea.
- La diferència entre homes i dones és notable. Les dones tenen un percentatge inferior d'abandonament escolar i al mateix temps redueixen més ràpidament els índex d'abandonament prematur.

**Gràfica 6. Abandonament prematur dels estudis.
Comparativa entre territoris i evolució anual. 2008– 2012**

Font: Idescat - EPA (Enquesta de Població Activa).

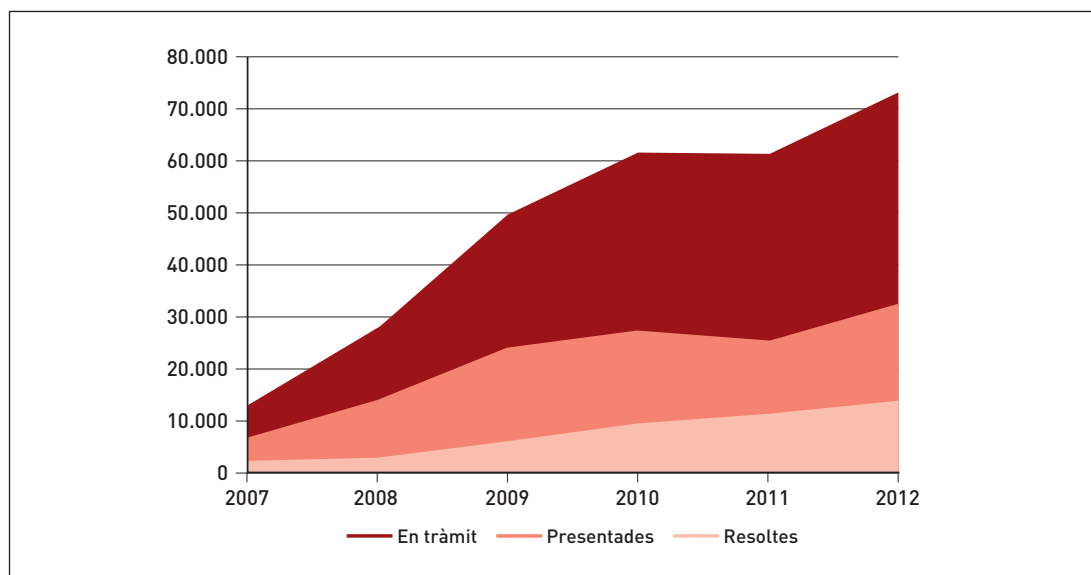
4. Habitatge. Desnonaments

Definició: Es computen aquells procediments que, tramitats en els jutjats de primera instància, permeten exigir el pagament dels deutes garantits per una penyora o hipoteca al creditor amb escriptura d'hipoteca a favor seu, degudament inscrita al Registre de la Propietat.

Anàlisi:

- La realitat de les execucions hipotecàries a Catalunya és cada vegada més cruenta. Si bé va haver-hi una lleugera aturada de les execucions hipotecàries entre 2010 i 2011, durant el 2012 van tornar a créixer en totes les seves versions: en tràmit, presentades i resoltes. Sembla que la realitat dels desnonaments no ha estat aturada sinó que segueix creixent. El volum d'execucions hipotecàries presentades a Catalunya el darrer trimestre del 2012 només ha estat superat per dos trimestres del 2010. Després d'aquests, ha estat el trimestre més dur des que va començar la crisi.

Gràfica 7. Evolució recent de les execucions hipotecàries a Catalunya

Font: Consejo General del Poder Judicial

5. Renda, ingressos i desigualtats.

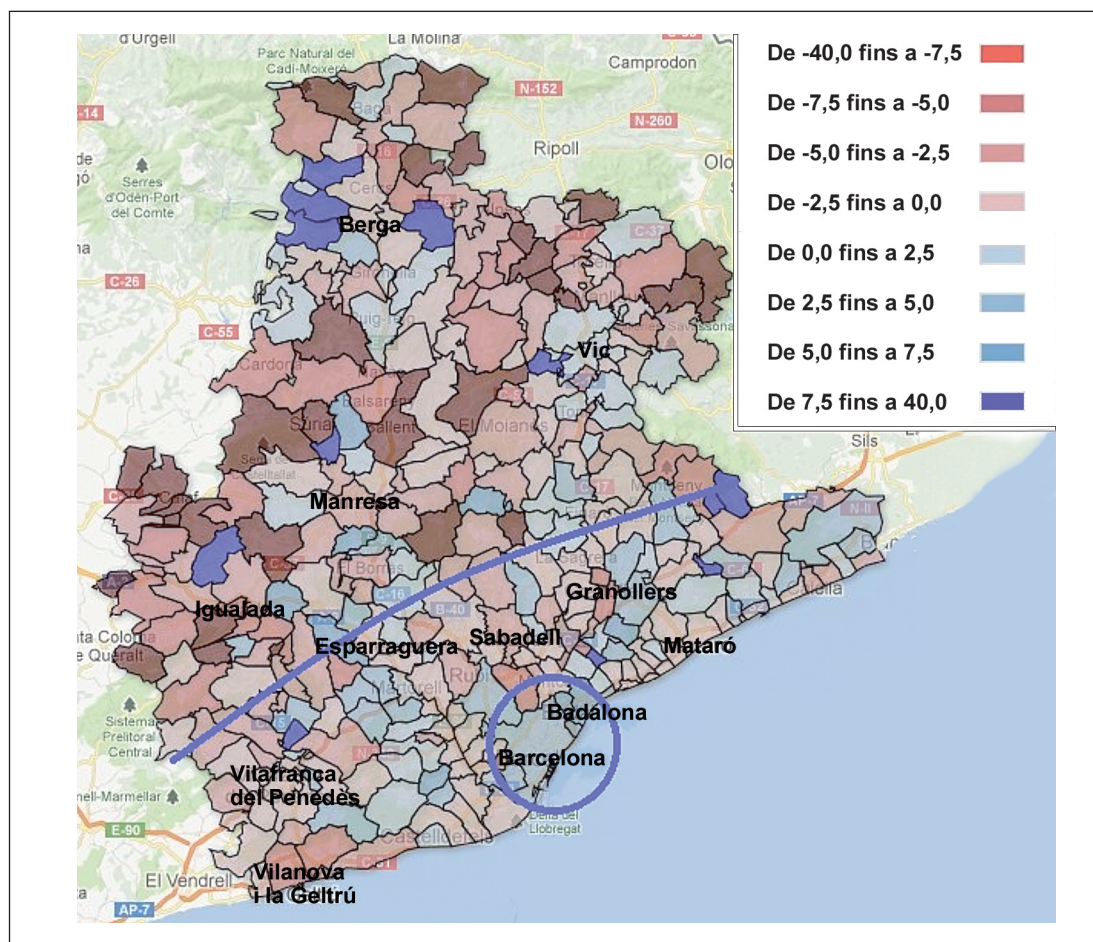
5.1. Renda Familiar Disponible Bruta a la província de Barcelona

Definició: La Renda Familiar Disponible Bruta (RFDB) és la macromagnitud que mesura els ingressos de què disposen els residents d'un territori per destinar-los al consum o a l'estalvi. Aquesta renda no només depèn dels ingressos de les famílies directament vinculats a la retribució per la seva aportació a l'activitat productiva (remuneració d'assalariats i excedent brut d'explotació), sinó que també és influïda per l'activitat de l'Administració pública mitjançant els impostos i les prestacions socials.

Anàlisi:

- Es pot diferenciar l'impacte de la crisi a nivell municipal en tres grans grups. En primer lloc, el conjunt de l'àrea de Barcelona i les ciutats situades al seu entorn més immediat. En aquest àmbit, la RFDB no tant sols no ha baixat sinó que ha augmentat a ciutats com Barcelona, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià del Besòs, Badalona o l'Hospitalet.
- Diferent ha estat la dinàmica a les viles de la primera i la segona corona metropolitanes, on l'impacte de la crisi és més notable. Especialment en viles mitjanes i grans —com Granollers, Sabadell, Badia del Vallès, Cerdanyola o Igualada— on el descens de la RFDB és molt considerable.
- El tercer grup es correspon als pobles i viles més petites i allunyades del centre, on l'impacte és completament irregular i dispar. Als pobles més allunyats de l'Anoia, el Bages, el Berguedà, Vallès Oriental s'estan donant fenòmens contraposats: pobles amb unes baixades molt importants de renda i d'altres amb unes pujades molt notables. Hi ha zones amb un fort impacte de la crisi, com l'Anoia, amb un índex d'atur molt alt; i d'altres, com algunes zones del Berguedà i el Montseny, que han anat acumulant més capital.

Gràfica 8. Evolució en % de la Renda Familiar Disponible Bruta entre els anys 2008 i 2011 a la província de Barcelona, per municipis

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades Hermes de la Diputació de Barcelona. 2011

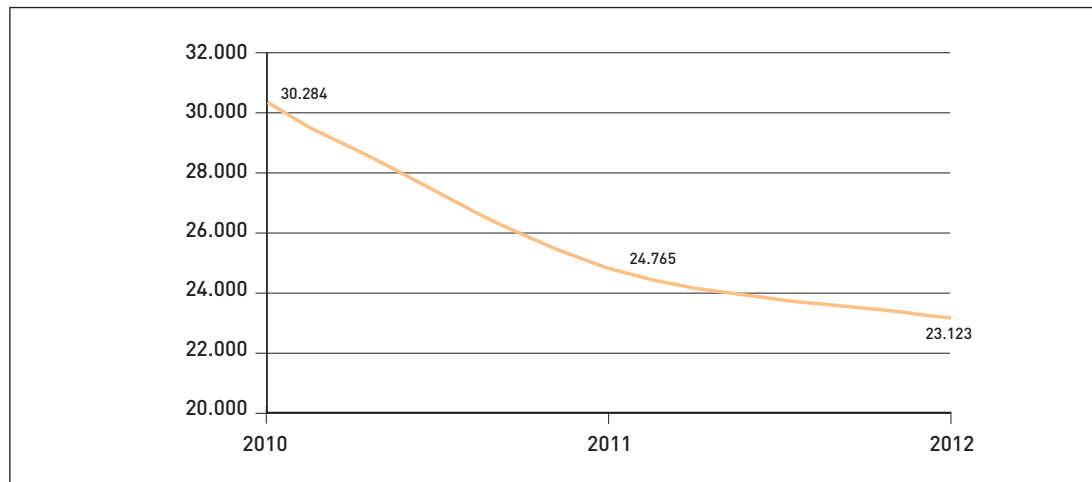
6. Protecció social. Renda Mínima Inserció

Definició: El maig de 1997 la Generalitat de Catalunya va crear el Programa interdepartamental de la renda mínima d'inserció amb la finalitat de prestar el suport adequat a totes les persones a qui els calgui per tal d'atendre les necessitats bàsiques per viure en la societat, amb els recursos convenients per mantenir-se i per afavorir-ne la inserció o la reinserció socials i laborals. Entre les actuacions previstes dins els plans individuals d'inserció i reinserció hi ha la prestació econòmica periòdica que es considera en aquest apartat.

Anàlisi:

- Es fan paleses en les dades les restriccions en l'accés a aquesta prestació els darrers anys. Entre 2010 i 2011 es produeix una davallada de més del 18% en el nombre d'expedients. El 2012 la baixada persisteix encara més. Pel què fa al nombre de persones titulars hem passat de les més de 30.000 a quasi 23.000: una reducció de quasi un 25%. Tot i que la pobresa en termes absoluts segueix augmentant.

Gràfica 9. Titulars de la RMI. Evolució a Catalunya

Font: Departament d'Empresa i Ocupació.

